

KOKKUVÕTTED

Reministsentsid Feti luulest

A. Bloki luuletsükli «Снежная Маска» (1907)

Marina Spivak

Artiklis valgustatakse küsimust Feti lüürika mõjutustest Bloki tsükli «Снежная Маска» (Lumemask) (1907) kujunemisele kõrvutavalt Anderseni muinasjuttude ja Vjatšeslav Ivanovi loomingu rolliga.

Teaduslikus kirjanduses on märgitud, et Feti lüürika on avaldanud mõju Bloki hilisema perioodi loomingule. “Lumemaski” poeetika mõned iseloomulikud jooned, mida uurijad on nimetanud («метели», «вьюга», «ночь», «сумрак» — tuisk, vihur, öö, hämarus), võimaldavad oletada, et jutt on just tsüklist «Снежная Маска». Tsükli kommenteerijad A. V. Lavrov ja Z. G. Mints märkisid samuti, et tsükli loomise perioodil luges Blok veelkord üle Anderseni muinasjutte “Lumekuninganna” ja “Jääneitsi”, mis mängisid olulist rolli tsükli süžeeliinide kujunemisel.

Feti loomingu mõjutusel loodud “Lumemaski” süžee moodustub suures osas järgmistest komponentidest: talvemaastik, mille foonil rullub lahti kangelaste armastuse lugu; kangelane ootab armastatu ilmumist; tegelaste lend tuisus; kangelase püüd järgneda kangelannale; kangelannaga seotud kangelast ähvardava ohu motiiv. See motiivide kompleks esineb Feti luuletustes «Щечки рдеют алым жаром...» (1841), «На двойном стекле узоры...» (1847), «Фантазия» (1847), «Не спится. Дай зажгу свечу. К чему читать?...» (1854), «На железной дороге» (1859–1860), «Какая грусть! Конец аллеи...» (1862) «У окна» (1871) ja «Никогда» (1879). On tähenduslik, et Blokki võluvad just Feti tsükli «Снега» luuletused (vrd “Lumemaski” esimese alatsükli nimetusega — “Снега”). Loetletud luuletustest kuuluvad Feti tsükli «Снега» järgmised: «На двойном стекле узоры...», «Какая грусть! Конец аллеи...» ja Bloki tsükli jaoks eriti tähenduslik «У окна». Kui Vjatšeslav Ivanovi loomingu mõju on tsükli tunne-

tatav selle kompositsiooni tasandil (tsükli dionüüoslik iseloom), siis Anderseni muinasjuttude, nagu ka Feti luuletuste mõju, kujundab konkreetse süžee.

Kuid “Lumemaski” need motiivid, mis on ühised nii Feti luuletustes kui ka Anderseni muinasjuttudes, on tsüklis antud erinevalt. Feti kiht on Anderseni omaga võrreldes esindatud palju mahedamalt. Kangelanna tegelaskujuga seotud ohu ja hukkamise motiivid on iseloomulikud just “Lumekuningannale” ja “Jääneitsile” (esimesel juhul soovib kangelanna kangelase hukku, teisel saab tema surma põhjuseks). Fetil on kangelannast lähtuva ohu motiiv ainult määratletud, kuid ei ole täpselt väljendatud (luuletuses «У окна»: «Вдруг ты вошла — я все узнал — / Смех на устах, в глазах угроза. / О, как все верно подсказал / Мне на стекле узор мороза»). Ka ei vii kangelanna Feti tekstides (erinevalt Andersenist) kangelast kodust minema, lüüriline subjekt enamjaolt asub kodus või mõtleb kodust, nagu luuletuses «На железной дороге».

Anna Ahmatova “Märkmike” nimeregistrist: Gorodetskid

Roman Timentšik

Anna Ahmatova märkmikud publitseeriti (Moskva–Torino, 1996) kommentaarideta, mis viib vältimatult tõlgenduslike arusaamatuseni. Käesoleva artikli autor esitab oma üle viieteistkümne publikatsiooni koondavas tsüklis totaalsust taotleva kommentaariumi poetessi töömärkmikes mainitud isikute kohta — ekstensiivselt annoteeritud nimeregister, mis ei piirdu minimaalsete elulooliste andmete summeerimisega, vaid visandab edasise uurimistöö suuna, selgitamaks Ahmatova suhteid oma kaasaegsetega. Kaks siin esitatud lühikirjeldust käsitlevad poeet Sergei Gorodetskit ja tema abikaasat, keda sidusid Ahmatovaga aastakümnetepikkused suhted.

Bloki tundmatu inskript

Aleksei Balakin

A. J. Balakini artiklis “Bloki tundmatu inskript” trükitakse esmakordselt ära poeedi pühendus tema tädile M. A. Beketovale.

1916. aasta kevadel andis Moskva kirjastus “Musaget” välja kaks uut Bloki raamatut: esimese “Luuletuste” raamatu ja “Teatri”. Nende raamatute eksemplarid kavatses poeet saata Šahmatovosse, kinkiks emale A. A. Kublitskaja-Piottuhhile ja tädile M. A. Beketovale. Vene Kirjanduse Instituudi (Puškinskij Dom) raamatukogus säilitatakse “Teatrit”, milles on pühendus A. A. Kublitskaja-Piottuhhile. Viimase ajani oli teadmata, kas Blok saatis raamatu ka M. A. Beketovale. Kuid hiljuti leiti “Luuletuste” esimese osa eksemplar, mis sisaldas temale adresseeritud lühikest pühendust. See raamat ilmus samast köitetöökojast, kust ka emale saadetud “Teater”; sissekanne selles on dateeritud sama kuupäevaga.

**Haua ja vangla vahel: O. Mandelštami luuletus
«Голубые глаза и горячая лобная кость...»
poeetiliste koodide sõlmpunktis
(Esimene artikkel)**

Jevgeni Soškin

Artiklis tuuakse välja Mandelštami 1934. aastal ilmunud (esimese Andrei Belõi surmale pühandatutest) luuletuse «Голубые глаза и горячая лобная кость...» peamine alltekst. Jutt on Afanassi Feti luuletusest «Памяти Н. Я. Данилевского» (1886), mis mõjutas vene poeetilist traditsiooni kahes, teineteisest sõltumatus, aspektis. Esiteks, on selles olemas *helesinise vangla* kujund, millest sai vene sümbolistide jaoks üks armastatuid poeetilisi vormeleid — illusoorse maailma tähis, mida inimene tajub aistingutes. Teiseks, pani see luuletus aluse meetrikalis-temaatilisele ühtsusele, mis on poeetilises traditsioonis säilinud tänaseni: pärast Fetti kinnistus vene 5-jalalisele anapestile püsiv semantiline oreool. Isegi kõige pealiskaudsem pilk tundub poeetide poolt rohkem kui saja aasta vältel loodud 5-jalalise anapesti näidetele, fikseerib olulise kontsentratsiooni osaliselt või tervikuna nekrooloogilise sisuga tekste. Lisaks Feti ja Mandelštami luuletustele, kuulub selle traditsiooni konstrueerinud mõjukate tekstide hulka, näiteks, fragment Boriss Pasternaki teosest «Девятьсот пятый год», kus kirjeldatakse Baumanni matuseid, Jossif Brodski luuletus «На смерть друга», Vladimir

Võssotski mälestuseks kirjutatud Bulat Okudžava laul jt. «Голубые глаза и горячая лобная кость...» sarnaneb Feti luuletusele mitte ainult žanri (vastukaja surmale kadunu poole pöördumise vormis), meetrumi (5-jalaline anapest), ja riimi poolest (paaris meesriim), vaid sisaldabki ühemõttelist intertekstuaalset viidet Feti figuurile tema atribuudi (*жирный карандаш / rasvane pliiats*) kaudu palju varasemas mandelštamlikus luuletuses «Дайте Тютчеву стрекозу...». Põhjus, mis ajendas Mandelštami valima peamiseks alltekstiks just Feti luuletust, peitub vene sümbolistide austuses Feti esteetilise ja intellektuaalse positsiooni vastu, mille nad kuulutasid üheks oma peamiseks eelkäijaks, ja muuhulgas, Belõi pieteeditundes, kelle vaimses biograafias Shopenhaueri filosoofia uurimine ja shopenhauerlasest Feti pärandist osa saamine, olid esmajärgulise tähtsusega teineteisest lahutamatud sündmused. Samaväärne põhjus, mille pärast Mandelštam kogu Feti lüürika mahukast korpusest valis välja just selle luuletuse, peitub selles koodilises tähenduses, mille sümbolistlikus käibes omandas *голубой тюрьмы / helesinise vangla* kontsept (võimalik, et just sellele vihjabki omadussõna “голубые / helesinine”, mis on alustuseks Mandelštami tekstile). Nii korrespondeerib «Голубые глаза и горячая лобная кость...» mõlema võimsa impulsiga, mille poeetiline traditsioon omandas eraldi Feti luuletusest. J. Soškini uurimus koosneb kahest artiklist, millest käesolevas väljaandes publitseeritakse vaid esimene. See arendab edasi eelpoolkirjeldatud kontseptsiooni vene 5-jalalise anapesti semantilisest oreoolist. Teine artikkel ilmub kogumikus “Studia Russica Helsingiensia et Tartuensia”, XI (2011). Selles analüüsitakse igakülgset “helesinise vangla” vormelit ja esitatakse Mandelštami luuletuse variantide tekstooloogiline analüüs.

Saksa vaimuelu Baltikumi eraldatuses:

Jegor von Siversi antoloogia “Deutsche Dichter in Russland”

Annelore Engel-Braunschmidt

Artiklis analüüsitakse Liivimaa kirjaniku Jegor von Siversi (1823–1879) välja antud antoloogiat “Deutsche Dichter in Russ-

land” (Saksa luuletajad Venemaal) alapealkirjaga “Uurimused kirjanduse ajaloost”. Ühele Preisimaa pealinnast pärit daamile adresseeritud pühenduses pareerib Sivers väljaütlemata etteheiteid eraldatuses Lääne-Euroopa vaimuelust inimese aadressil, kes elab Liivimaal ja saadab aeg-ajalt oma tekste Berliini. Vastupidi, ta hindab oma geograafilist eraldatust positiivselt ja viitab oma ringkonna elavatele vaimsetele huvidele, kus “külaelu”, kaugel metropolide saginast ja auahnusest, loob “meeleolu ja ruumi kirjanduslikuks uurimistööks, vestlusteks ja tegevuseks”. Baltikumi saksa kirjandust käsitleb Sivers kogu saksa kultuuri osana, ta mõtleb ja tunneb saksa keeles. Järgides Herderi traditsiooni ja olles veendunud saksa positiivses mõjus teadusele, kunstile ja majandusele, mis ületab nii Baltimaade rahvaid, kui ka vene rahvast, protesteerib Sivers arvamus vastu saksa ekspansioonipüüdlustest. Veendunud sakslaste vaimses üleolekus, andis Sivers vähestele Venemaa sügavuses elavatele saksa autoritele valgustajate funktsiooni (seejuures rõhutab ta pidevalt mõtet sellest, et sakslaste ülesandeks ei ole mitte oma kultuuri pealesundimine võõrastele hõimudele, vaid “rahva seas olemasolevale, elavale jõule selle enesearendamises kaasaitamine”). Sivers oli esimene, kes asus tegelema Baltikumi ja kogu Venemaa sakslaste kirjanduse ajalooga. Oma antoloogiaga pidas ta silmas kahte eesmärki. Esiteks — demonstreerida Lääne-Ida suunal saksa kirjanduse tähtsust ja mõju Balti kubermangudes ning kogu Venemaal tervikuna. Teiseks — selgitada ida-lääne suunal välja Baltikumi panus saksa kultuuri ja tutvustada Saksamaale poetilist loomingut, mis sündis saksa keeles Vene impeeriumi piirides. Selleks oli vajalik ulatusliku informatsiooni kogumine, ajalehtede, ajakirjade, almanahhide, raamatute, kirjalike ja suuliste sõnumite läbivaatamine, hindamine ja klassifitseerimine.

Kirjaniku koht kultuuride dialoogis: Aleksis Ranniti juhtum

Pavel Lavrinets

Artikkel vaatlleb Eesti poedi, kriitiku, kunstniku ja kunstiteadlase Aleksis Ranniti (tõeline nimi Aleksei Dolgošov, 1914–1985) kaast, kes suutis oma kirjandusliku karjääri üles ehitada vene-, eesti-

ja leedu kirjanduse ristumiskohale. Uurimuse materjali moodustasid eelkõige Ranniti luuleraamatud, mis ilmusid eesti ja vene keeles kahe maailmasõja-vahelisel ajal, tema artiklid Eesti ja Leedu perioodikas, publikatsioonid tema tegevusest baltimaade perioodikas, aga ka käsikirjad Leedu arhiividest. Aleksei Dolgošev debüteeris kirjanduses 1930. aastate alguses luuletustega eesti ja vene keeles, aga süüdistused plagiaadis jätsid ta ilma vene trükisõnas osalemise võimalusest. Kindlustada end eesti kirjanduses võimaldas tal Leedu teema ja suur Leedu kirjanikest tutvusringkond. 1930. aastate keskpaigast alates esines Dolgošev, kes selleks ajaks oli muutnud nime Aleksis Rannitiks, Eesti pressis kui leedu luule tõlkija, leedu kirjanduse populariseerija ja Leedu-teemaliste luuletuste autor. Tänu sellele hinnati teda eriti kõrgelt Leedus, kus kujunes välja tema kui Eesti poeedi — Leedu sõbra — kõrge renomee. Rannit osales Leedu kirjanduselu erinevatel üritustel. Alates 1937. aastast ilmusid Leedu kultuuriajakirjanduses Ranniti artiklid eesti kirjandusest (Leedu ajalehtedele ja ajakirjadele kirjutas ta artikleid vene keeles). Nii formeerus Leedus eesti kirjanduse esindaja ja eesti kirjanduses Leedu esindaja positsioon, kelle loomingulist tegevust võib iseloomustada kui Leedu kultuuri teenimist Eesti kultuuris. Selline loomingulise tegevuse tüüp tugines Leedu teemat ja leedu luule tõlkeid viljelenud vene ja teiste euroopa poeetide autoriteedile ning oli sanktsioneeritud Igor Severjanini eeskujuga, tema Eesti-teemaliste luuletuste ja tõlgetega eesti luulest.

David Samoilovi kaks Eestit

Andrei Nemzer

Artiklis analüüsitakse “Eesti teema” arengut ja varieerumist David Samoilovi luules. See teema ilmub 1965. aasta alguses seoses poeedi uue armastuse ja salajase kohtumisega armastatuga Tallinnas (luuletused «Два стихотворения» и «Названья зим», mis Samoilovi eluajal trükis ei ilmunud ja kus on šifreeritud nii kangelanna nimi kui ka õnneliku kokkusaamise koht). Siit on pärit ka järgnevate, Eestiga seotud luuletuste («Таллинская песенка», «Марии» и др.) idülliline tonaalsus, kus domineerivad armastuse,

poeesia (ja kunsti tervikuna), lapsepõlve motiivid. Isegi traagilistes teostes «Ночной сторож» ja «Завседатый», kus arendatakse kurjuse vaimuga kohtumise süžeed (iroonilised viited “Faustile” ja Pasternaki «Пять повестей»), jääb eesti ruum kõrge vaimu, kultuuri, õnneliku mängu varjupaigaks. (Ainus erand on luuletus «Здесь в Таллине бродили мы с Леоном...»). Kuid selles õnnelikus maailmas ei suuda poeet-külaline saada päris omaks — tema viibimine Eestis on piiratud koolivaheaja/puhkuse raamidega ning ise on ta määratud varem või hiljem asuma teele “lumetormi poole”.

Seoses kolimisega Pärnusse (1976) muutus pilt oluliselt keerulisemaks, antiteesis “Eesti — Venemaa” tungib esile võimas hüljatud kodumaa nostalgia ning Eesti omandab võimsale veestihiiale alluva teispoolsuse jooned. Eesti (mereäärse) ruumi kahetise tõlgenduse (õnnis maa või surma kuningriik?) annavad juba esimesed Pärnus kirjutatud luuletused: «Не увижу уже Красногорских лесов...», «И вот однажды ночью...» (kus poeedi kaaslasteks tema õistes ekslemistes mererannal saavad Žukovski, Puškini ja Tjuttševi varjud), «Рассвет в Пярну», «И снова все светло и брэнно...» (täenduslike viidetega Nekrassovi ja Bloki luulele). Kinnitades programmilises luuletuses «Залив» / “Laht” oma uue elu- ja loomeperioodi algust tähistavat valikut, konstateerib poet “leidmiste” ja “kaotuste” lahutamatu iseloomu, mis määrab ära eesti ruumi ambivalentse tõlgendamise tema hilises lüürikas (nii intiimses kui ka kodanikuluules) ja tema individuaalsete Eesti ja Venemaa müütide pideva keerulise koosmõju.

Tartu nüüdisaegses vene luules: paiga omaksvõtmine *

Roman Leibov, Oleg Lekmanov

1. Tartu vene luules (20. saj lõpp – 21. saj algus)

Artikli eesmärgiks on demonstreerida ja võimaluse korral klassifitseerida viimase 40–50 aasta vene luules esinev Tartu nimetamiste kollektsioon. Autor püüdis mõista, mis ja miks osutus reaalsest Tar-

* Artikli esimene osa on kirjutatud O. Lekmanovi ja teine osa — R. Leibovi poolt.

tust väljavalituks poeetilise Tartu jaoks. Või (teisisõnu): missugused tunnused annavad võõra inimese silmis Tartule näo, mitte üldilme.

Mõne vene poeedi jaoks on “Tartu” lihtsalt eksootilise kõlaga ja seetõttu mällu süübiv sõna, mis annab rikkalikke võimalusi erineval määral rafineeritud foneetilisteks mängudeks. Toponüüm “Tartu”, mida on kasutatud eelnimetatud harjutustes, on üsna kaudses suhtes reaalse Eesti linnaga. Väga sageli Tartul peaaegu puuduvad vene luuletustes individuaalsed tunnused, kuna ta esineb salapärase ja tundmatu linnana, mis asub väljaspool kodust, harjumuspärast ruumi.

Kuid ikkagi on üks, aga väga tähtis reaalne tunnus, mis viimase 40–50 aasta vene luules eristab Tartut ülejäänud Eesti kohanimedest. Tartu — see on linn ümber ülikooli, Tartu üliõpilased on kõige silmapaistvamad linnaelanikud, kes ikka ja jälle ilmuvad vastavateemalistes luuletustes. Seejuures iga kuigivõrd haritud vene autori jaoks, oli Tartu linn mitte ainult ja, võib-olla isegi mitte niivõrd ülikooli juures, kuivõrd — Juri Mihhailovitš Lotmani ja tema kaateedri juures. «Карамзин: сотворение Карамзина» ja «“Евгени Онегини” kommentaaride» autori nime nimetatakse vene luuletustes palju sagedamini kui kõigi ülejäänud tartlaste nimesid kokku.

2. “Tartu”: nimi ja riim

Käesolevas artiklis käsitletakse sõna “Tartu” kui nüüdisaegse vene riimivälja ühikut.

Igasuguse toponüümi poeesias kasutusele võtmine sõltub vaieldamatult kahest reast: kultuurilis-mütoloogilisest ja fonosemantilisest, mis on seotud lekseemi potentsiaaliga ajastu riimides. Tekstid, mis tõid toponüümi “Tartu” vene luule aktiivsesse käibesse (I. Fonjakov, J. Brodski), seavad esiplaanile tee ja kaotuse eeleegilised teemad. Samaaegselt jäävad tänapäeva poeetilises praktikas riimipaarid, mis on selle liiniga seotud, koguse/hulga plaanis alla teist tüüpi riimidele, mis nõrgestavad individuaalset semantikat ja seavad esiplaanile kogukondlikku (lähemalt vaadeldakse riimipaari «Тарту — карту» ja selle variante).